

Nr 6

Konstytucja 3-go Maja

Konstytucja 1791r.

SZKOLNA GAZETKA ZZSP
IM. JANA PAWŁA II

Konstytucja 3-go Maja 1791 roku

Największym osiągnięciem legislacyjnym Sejmu Czteroletniego obradującego od października 1788 do maja 1792 r. było uchwalenie ustawy zasadniczej, do czego w decydującym stopniu przyczyniły się niejawne prace przygotowawcze (grudzień 1790 – kwiecień 1791). Autorami projektu konstytucji byli w szczególności Ignacy Potocki, król Stanisław August Poniatowski i ks. Hugo Kołłątaj. Po ujawnieniu tego tekstu uaktywniła się opozycja skupiona wokół ambasadora rosyjskiego. Zwolennicy reform postanowili wnieść projekt ustawy zasadniczej w celu uchwalenia go na jednodniowej sesji, co naruszało regulamin sejmowy.

Historyczna sesja izb połączonych obradująca 3 V 1791 w Sali Senatorskiej na Zamku Królewskim obfitowała w gwałtowne spory i dramatyczne gesty ze strony zwolenników i przeciwników konstytucji. Przekupiony poseł kaliski Jan Suchorzewski wielokrotnie występował przeciwko projektowi, którego nie czytałem wprawdzie, ale który, jak mi mówiono, wywraca wolność polską”. Ostatecznie król zaprzysiął konstytucję na ręce bpa krakowskiego Feliksa Turskiego, dodając: „Przysięgałem Bogu, żałować tego nie będę”. Następnie w kolegiacie św. Jana nastąpiło powtórne zaprzysiężenie konstytucji, jako wyraz sankcji ze strony Kościoła katolickiego. Ustawa Rządowa została uchwalona (bez dokładnego przeliczenia głosów) w nadzwyczajnym trybie, przy zastosowaniu uproszczonej procedury, co uzasadnia twierdzenie, że akt ten doszedł do skutku w drodze swoistego zamachu stanu. Protestacja opozycjonistów (4 V 1791) okazała się bezskuteczna. Po dokonaniu obląty w grodzie warszawskim Ustawa Rządowa stała się z dniem 5 V 1791 aktem prawnie obowiązującym. Uchwalona tego samego dnia Deklaracja Stanów Zgromadzonych uchyliła moc prawną aktów sprzecznych z konstytucją.

Ustawa Rządowa z 3 V 1791 była pierwszą, pisaną nowoczesną polską konstytucją, a trzecią na świecie, po amerykańskiej (1787) i szwedzkiej (1789). Tekst konstytucji obejmuje wstęp i 11 artykułów. Bezpośrednio pod nazwą Ustawa Rządowa umieszczono apostrofę sakralną: „W imię Boga w Trójcy Świętej Jedynego”. Wstęp, napisany piękną polszczyzną, jest tekstem o charakterze agitacyjno-propagandowym. Wskazywano w nim na historyczne znaczenie uchwalonej konstytucji. Twórcy konstytucji starali się pobudzić społeczeństwo, a w szczególności szlachtę do realizacji reform ustrojowych.

Ustrój Rzeczypospolitej Polskiej (RP) oparto na koncepcji zwierzchnictwa narodu i trójpodziału władz (art. V). Do tych zasad dostosowano systematykę konstytucji. W pierwszej kolejności uregulowano zagadnienia wyznaniowe (art. I). Deklarowano wolność wyznań, traktując jednocześnie religię katolicką jako „narodową, panującą”, co odzwierciedlało jej uprzywilejowaną pozycję w życiu publicznym. Konstytucja utrzymała ustrój stanowy. Szlachta zachowała swoją dotychczasową pozycję (art. II), co odnosiło się odtąd wyłącznie do posesjonatów. Urodzenie połączono z posiadaniem ziemi. Ustawa Miasta nasze królewskie wolne w państwach Rzeczypospolitej z 17 IV 1791 stanowiła integralną część konstytucji (art. III), Ustawa wprowadzała jednolity ustrój miast. Nie zmieniono położenia prawnego przeważającej większości chłopów (art. IV), choć właśnie dzięki tej regulacji Konstytucja 3 V 1791 uzyskała wielki rozgłos. W odróżnieniu od ustroju społecznego gruntownie zreformowano ustrój polityczny. Postanowienia konstytucji zapewniały dominację władzy ustawodawczej (art. VI) nad wykonawczą (art. VII).

Konstytucja 3-go

Utrzymano stanowy charakter dwuizbowego Sejmu. Wchodzący w skład Izby poselskiej posłowie (204), stali się odtąd reprezentantami całego narodu. Izba poselska jako „świątynia prawodawstwa” uzyskała rozległe kompetencje.

Konstytucja 3 V 1791 osłabiła pozycję monarchy w systemie organów państwowych. Król przestał być odrębnym stanem sejmującym, choć nadal zwoływał Sejm. Utrzymał prawo nominacji najwyższych urzędników i stosował prawo łaski.

Równocześnie wprowadzono zasadę nieodpowiedzialności króla, wyrażoną sformułowaniem: „Osoba króla jest święta i bezpieczna od wszystkiego”. W związku z tym akty króla dla swej ważności wymagały kontrasygnaty właściwego ministra. Pozycję króla wzmacniało wprowadzenie dziedziczości tronu w obrębie dynastii wybieranej przez sejm elekcyjny. Po śmierci Stanisława Augusta Poniatowskiego tron polski miał objąć elektor saski z dynastii Wettynów.

Konstytucja 3 V 1791 tworzyła rząd centralny pod nazwą Straży Praw pod przewodnictwem króla, która stała na czele całej administracji krajowej. Powstały kolegialne ministerstwa pod nazwą Komisje Wielkie (wspólne dla Korony i Litwy). Ustawa Rządowa utrzymywała zasadniczo dotychczasowy, stanowy charakter sądownictwa (art. VIII).

Ustawa Rządowa z 3 V 1791 nie zawierała wyodrębnionej deklaracji praw. Na podstawie analizy różnych norm prawnych można skonstruować swoistą polską deklarację praw. Akt ten zachował federacyjny charakter państwa na zasadzie równości Korony i Wielkiego Księstwa Litewskiego. Ustawa Rządowa obowiązywała jedynie przez rok (od maja 1791 do maja 1792), co określa się jako ustrój Trzeciego Maja. Stan ten został przerwany w wyniku zawiązania konfederacji targowickiej, która zdelegalizowała Ustawę Rządową, a wojna w jej obronie w 1792 r. zakończyła się klęską Rzeczypospolitej.

Konstytucja 3 V 1791 stała się symbolem dążeń do odzyskania niepodległości i suwerenności Rzeczypospolitej, niezależnie od przeszkód wewnętrznych i zagrożeń zewnętrznych.

Konstytucja 3 maja (właściwie **Ustawa Rządowa z dnia 3 maja**) - uchwalona 3 maja 1791 roku ustawa regulująca ustrój prawny Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Powszechnie przyjmuje się, że Konstytucja 3 maja była pierwszą w Europie i drugą na świecie (po konstytucji amerykańskiej z 1787r.) nowoczesną, spisaną konstytucją.

Konstytucja 3 maja została ustanowiona ustawą rządową przyjętą tego dnia przez sejm. Została zaprojektowana w celu zlikwidowania obecnych od dawna wad systemu politycznego Rzeczypospolitej Obojga Narodów i jej złotej wolności. Konstytucja wprowadziła polityczne zrównanie mieszczan i szlachty oraz stawiła chłopów pod ochroną państwa, w ten sposób łagodząc najgorsze nadużycia pańszczyzny.

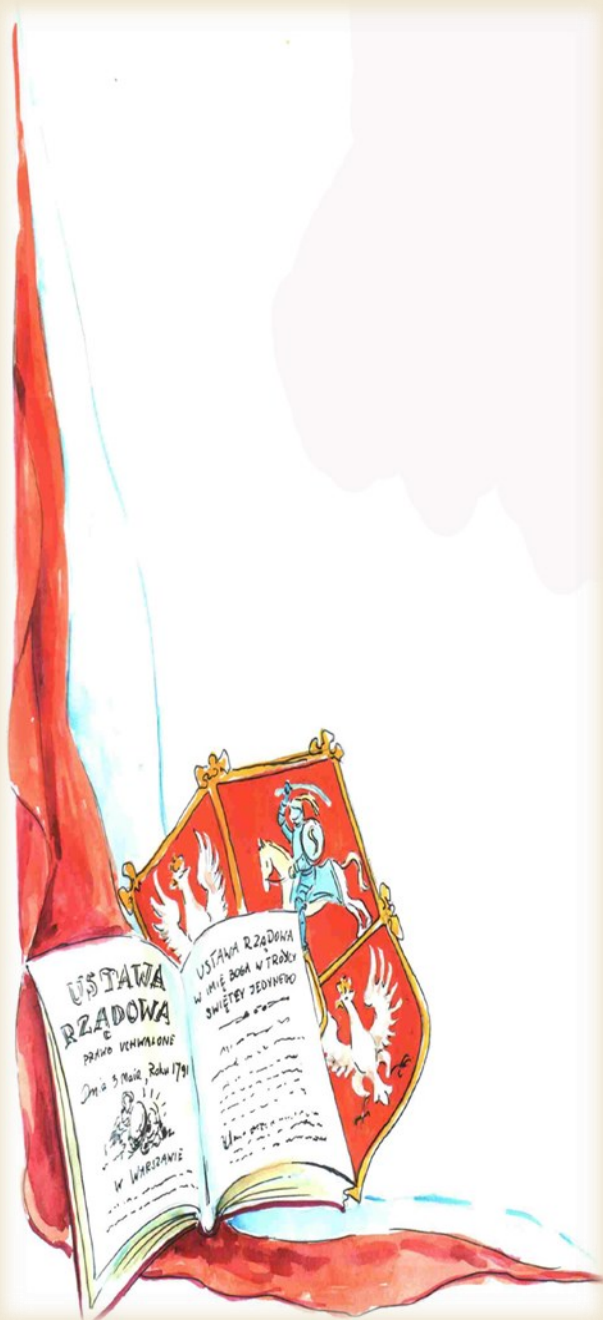
Konstytucja zniósła zgubne instytucje, takie jak *liberum veto*, które przed przyjęciem Konstytucji pozostawiało sejm na łasce każdego posła, który, jeśli zechciał - z własnej inicjatywy, lub przekupiony przez zagraniczne siły, albo magnatów - mógł unieważnić wszystkie podjęte przez sejm uchwały. Konstytucja 3 maja miała wyprzeć istniejący chaos, popierany przez część krajowych magnatów, na rzecz monarchii konstytucyjnej. W tym samym czasie przetłumaczono Konstytucję na język litewski

Jan Matejko, Konstytucja 3 Maja

Przyjęcie Konstytucji 3 maja spowodowało wrogość Imperium Rosyjskiego, które od 1768 roku było protektorem Rzeczypospolitej i gwarantem nienaruszalności jej ustroju. W wojnie w obronie konstytucji, Polska zdradzona przez swojego pruskiego sprzymierzeńca Fryderyka Wilhelma II została pokonana przez wojska rosyjskie Katarzyny Wielkiej, wspierające konfederacją targowicką - spisek polskich magnatów przeciwnych zmianie ustroju Rzeczypospolitej. Po utracie niepodległości w 1795 roku, przez 123 lata rozbiorów, przypominała o walce o niepodległość. Zdaniem dwóch współautorów, Ignacego Potockiego i Hugona Kołłątaja była „ostatnią wolą i testamentem gasnącej Ojczyzny”.

Konstytucja obowiązywała przez 14 miesięcy, w tym czasie Sejm Czteroletni uchwalił szereg ustaw szczegółowych, które były rozwinięciem jej postanowień. Sejm grodzieński (1793), aktem oblatowanym w Grodnie 23 listopada 1793 roku uznał Sejm Czteroletni za niebyły i uchylił wszystkie ustanowione na nim akty prawne.

Postanowienia Konstytucji

- **Religia:** Religia katolicka została utrzymana jako religia panująca a przejście na inne wyznanie miało być karane. Jednak zagwarantowano wolność wyznawcom innych religii i obrządków.
- **Szlachta ziemianie:** Potwierdzono prawa szlachty Zagwarantowano prawa własności, bezpieczeństwa, wolności Zobowiązano szlachtę do obrony Konstytucji i Rzeczypospolitej .
- **Mieszczanie:** Zapewniono nietykalność osobistą (niemożliwość skazania bez wyroku sądowego) .
- **Chłopi włościanie:** Chłopów otoczono opieką prawa i państwa. Zapewniono wolność osiedlania się i poruszania po kraju i za jego granice.
- **Rząd, czyli oznaczenie władz publicznych:** Wprowadzono trójpodział władzy. Rzeczpospolitą ogłoszono monarchią konstytucyjną.
- **Sejm:** Podzielono na dwie izby (poselską i senatorską) z kadencją 2 letnią. Zniesiono liberum weto konfederacje i wolną elekcję Posłowie i senatorowie mieli być gotowi do obrad w każdej chwili (tzw. Sejm Gotowy) Ustanowiono Sejm Konstytucyjny zwoływany co 25 lat mogący zmienić konstytucje.
- **Król i rząd:** Władza królewska miała być dziedziczna. W skład Straży Praw (rządu) wchodził król i pięciu ministrów. Ministrów powoływał król lecz zwolnić ich mógł jedynie Sejm. Król został głową Straży Praw. Król nie był odpowiedzialny prawnie ani konstytucyjnie ale jego decyzje wymagały akceptacji ministrów.

□ Podział władzy w myśl uchwalonej Konstytucji

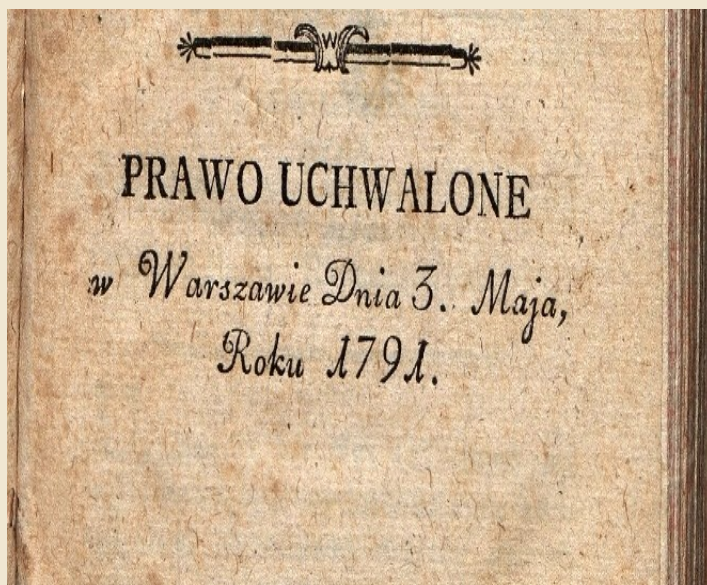
Władza ustawodawcza - parlament jako najwyższy organ władzy wybierany na dwa lata, sejm zwoływany przez króla lub marszałka. *Kompetencje sejmu:* uchwalanie prawa, nakładanie podatków, kontrolowanie innych władz i instytucji. Co 25 lat mógł zbierać się sejm konstytucyjny - prawo zmiany konstytucji.

□ **Władza wykonawcza** — król i Straż Praw (rząd), w skład której wchodził: prymas, pięciu ministrów, pełnoletni następca tronu bez prawa głosu, marszałek sejmu. Straż Praw kierowała administracją, podlegały jej komisje (policji, spraw wewnętrznych, interesów zagranicznych, wojny i skarbu). Król przewodniczący Straży, miał prawo nominacji biskupów, senatorów, ministrów, urzędników, oficerów; w razie wojny sprawował naczelne dowództwo nad wojskiem. Ministrowie, mieli obowiązek podpisywania każdego rozporządzenia własnoręcznie pod kontrolą Sejmu.

□ **Władza sądownicza** — sądownictwo zostało usprawnione. Ministrowie i wyżsi urzędnicy odpowiadali przed specjalnym sądem sejmowym. Sądownictwo szlacheckie zostało poddane sądom ziemiańskim.

Wielu historyków uważa, że głównym powodem upadku kraju było nadużywanie prawa *liberum veto*, które od 1652 r. pozwalało każdemu posłowi na zerwanie Sejmu i odrzucenie wszystkich przyjętych przez Sejm uchwał. Korzystając z takiej możliwości magnaci, a nawet agenci działający na rzecz państw ościennych, mogli z łatwością przekupić jedną lub więcej osób, aby odrzucić jakiegokolwiek niewygodne z ich punktu widzenia reformy. Jedynie tzw. „sejm skonfederowany” był wolny od *liberum veto*. Sejm Czteroletni (zwany też Sejmem Wielkim), który przyjął Konstytucję Trzeciego Maja był właśnie takim sejmem i tylko to pozwoliło na przyjęcie radykalnych, jak na ówczesne czasy, reform.

Konstytucja obowiązywała tylko przez rok, zanim została obalona przez armię rosyjską wraz z konfederacją targowicką w wyniku przegranej wojny polsko-rosyjskiej.

Twórcy Konstytucji majowej

Stanisław August Poniatowski:

- Ostatni król Polski
- Wprowadzony na tron dzięki poparciu Katarzyny II
- Założył Szkołę Rycerską
- Założył pismo Monitor propagujące reformy

Hugo Kollataj:

- Czołowy ideolog polskiego oświecenia
- Ksiądz
- Rektor i reformator Akademii Krakowskiej

Ignacy Potocki:

- Czołowy działacz obozu reform w czasie Sejmu Wielkiego
- Marszałek wielki litewski
- Inicjator Towarzystwa do Książ Elementarnych

Polityk, marszałek Sejmu Czteroletniego·
mieszkania (Pałacu Czapskiego) redagowano na tajnych zebraniach tekst konstytucji.

W jego

Stanisław Staszic—polski działacz oświeceniowy

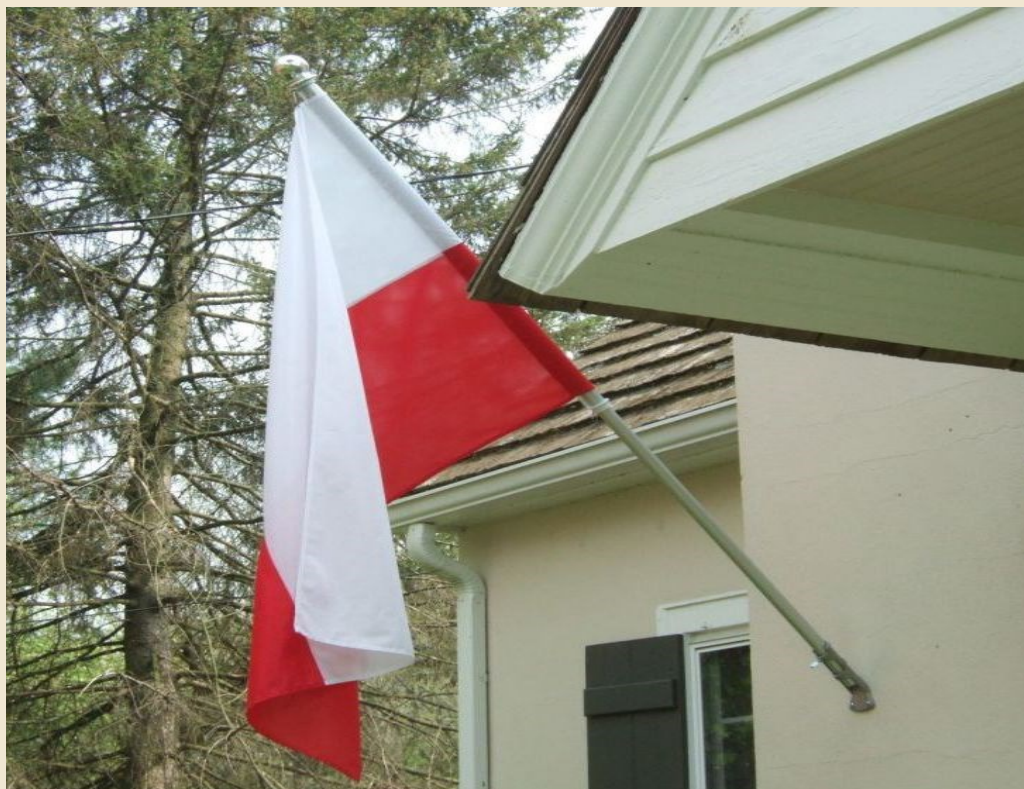
Radość z uchwalenia konstytucji nie trwała długo. 1792 roku w miejscowości Targowica niechętni konstytucji magnaci zawiązali konfederację, a do Rzeczypospolitej wkroczyły wojska rosyjskie. Zmuszony biegiem wypadków do konfederacji wkrótce przystąpił sam król. Potem wydarzenia potoczyły się lawinowo. Bezpośrednim następstwem ogłoszenia konstytucji oraz przegranej wojny z Rosją był II rozbiór Polski dokonany 23 stycznia 1793 roku. Postanowienia traktatu rozbiorowego zostały zatwierdzone przez zwołany w Grodnie ostatni sejm Rzeczypospolitej. Natomiast autorzy konstytucji zmuszeni zostali do emigracji lub trafili do więzień.

Święto Flagi Rzeczypospolitej 2 maja

Dzień Flagi Rzeczypospolitej Polskiej – polskie święto wprowadzone na mocy ustawy z 20 lutego 2004, obchodzone między świętami: 1 maja (zwanym Świętem Pracy) i 3 maja.

Polskie symbole narodowe: flaga, godło, hymn.

Rocznica Konstytucji

3 Maja
1791

**Wydawca: Koło Historyczne
ZZSP**

im. Jana Pawła II

ZZSP im. Jana Pawła II

Adres: Plac Kilińskiego 8,

95-100 Zgierz , tel. 42 719 08 66